

LANDGOED DE VLAMINCKHORST

BEKNOPTE LANDSCHAPSGESCHIEDENIS BIJLAGE BIJ DE 'ATLAS VAN LANDGOED DE VLAMCINKHORST'

Martijn Horst (erfgoedsspecialist), maart 2019

Het natuurlijke landschap De gronden van landgoed De Vlaminckhorst liggen bovenop oudere dekzandgronden. Tijdens de laatste ijstijd (circa 70.000-10.000 jaar geleden) bereikte het landijs ons land niet. Wel heerste er een zeer koud klimaat, waarbij de wind vrij spel had en dekzanden afzette. Dit dekzandlandschap is bijzonder reliëfrijk en bestaat uit hoge en droge dekzandkopjes en –ruggen en lage en natte dekzandlaagtes. Meestal liggen de patronen van de hogere en lagere delen in west-oostrichting. In de omgeving van De Vlaminckhorst is dit patroon nog goed te herkennen. De noordelijke gronden van De Vlaminckhorst, met de landbouwgronden De Haere en de Grote Kamp, zijn onderdeel van een dekzandhoogte. De oorspronkelijke boerderij, en het latere huis, is daarbij op het zuidelijkste puntje van deze dekzandhoogte geplaatst. Ten zuiden van het huis begint een dekzandlaagte dat in aardkundige termen ook wel een ondiep dal wordt genoemd. Tussen het hoogste gedeelte van de dekzandhoogte en het laagste gedeelte van het dal zit iets meer dan twee meter hoogteverschil. Een relatief klein verschil, maar dat mede door de variatie in grondsoort en het wel of niet kunnen afvoeren van wateroverschotten sterk bepalend is voor de latere bewoningsgeschiedenis.

Prehistorische bewoning Op de gronden van de Vlaminckhorst zelf zijn geen prehistorische vondsten bekend. Dat betekent echter niet dat er geen prehistorische bewoning is geweest. De verwachting is dat onder de latere, middeleeuwse opgehoogde landbouwgronden van De Haere en de Grote Kamp vondsten uit uiteenlopende perioden gevonden kunnen worden. Dat kunnen jachtkampjes uit de middensteentijd bekend (8800-4900 v.Chr.) zijn, maar ook sporen van bewoning uit de jonge steentijd, de bronstijd en de ijzertijd kunnen worden aangetroffen. Het opgehoogde dek van de landbouwgronden heeft deze archeologische vindplaatsen afgedekt. De archeologische verwachting van de dekzandhoogtes is daarmee hoog te noemen, die van de dekzandlaagtes en het ondiepe dal laag. De laatste twee waren te nat voor het neerzetten van boerderijen en het bewerken van akkers en werden extensief gebruikt.

Ontginning vanaf de Middeleeuwen Veel van de oude dorpen in het dekzandlandschap zijn al in de 8ste-9de eeuw ontstaan, al werden deze nederzettingen pas veel later echte dorpen. De verwachting is dat dit ook voor Heino geldt. De middeleeuwse boeren legden hun akkers aan op de hogere delen van de dekzandruggen. In dit geval ontstonden op de langgerekte hogere dekzandrug van Heino meerdere akkercomplexen naast elkaar. Op oude kaarten zie je in de akkers nog heel goed de west-oost georiënteerde dekzandrug terug. Boerderijen kwam om de akkers heen te liggen. Ze wisselden nog wel eens van plek. De kans bestaat dat middeleeuwse voorgangers van De Vlaminckhorst als 'zwervende erven' nog terug te vinden zijn onder de landbouwgronden De Haere en de Grote Kamp.

De natte dalvormige laagten werden gebruikt als weide voor het vee en hooiland. In de loop van de middeleeuwen ontstonden de marken of markegenootschappen. Om deze laagtes te ontwateren werden watergangen aangelegd. Ten noorden van De Vlaminckhorst ontstond de Kolkwetering, ten zuiden de Vloedgrave. Beide watergangen werden gegraven, maar kronkelden door het landschap. Dat kwam omdat reeds bestaande afwateringsmogelijkheden meestal via de laagste punten in het landschap met elkaar verbonden werden. De Vloedgrave liep dwars over De Vlaminckhorst en had – in ieder geval in de negentiende en twintigste eeuw – een 'begeleiding' van bomen, bijvoorbeeld van knotwilgen.

Marken werden opgericht om de woeste gronden te beschermen tegen illegale en ongewenste ontginningen. De toen aanwezige boerenbevolking sloeg de handen ineen om nieuwkomers te weren. Elke boer had een waardeel in de marke: een evenredig recht om vee te weiden en heideplaggen te steken op de gemeenschappelijke markegronden (de graslanden, heidevelden, venen en bossen). In Heino ontstond simpelweg de Marke van Heino. Deze had vooral gemeenschappelijke gronden ten zuiden van De Vlaminckhorst in de Veldhoek. Ook de boerderij van De Vlaminckhorst moet van oudsher recht hebben gehad op gemeenschappelijke gronden.¹ Opvallend is dat bij het invoeren van het kadaster in 1832 deze rechten vervallen lijken te zijn en dat De Vlaminckhorst daarvoor in de plaats een eigen stuk heideveld van 4,7 ha heeft gekregen. In het westen van Heino had het landgoed tevens nog 5,8 ha hooilanden liggen.

Landgoedkarakter Na de middeleeuwen konden enkele grote boerderijen zich door ontwikkelen tot buitenplaatsen of landgoederen. In Heino was dat het geval voor Linthorst, Breedenhorst (al had deze oorspronkelijk ook een defensieve functie), Den Alerdinck, De Gunne, 't Rozendael en De Vlaminckhorst. Alle landgoederen waren in bezit van welvarende families uit Zwolle. Vaak werden de buitenhuizen in de zomer bewoond. Dat gold ook voor De Vlaminckhorst. In de negentiende eeuw werd daar zelfs een aparte jachtkamer, en later ook een spieker, bij gebouwd.

Rondom de boerderij en het spieker, tussen de Zandsteeg en de Weversteef, had het landgoed een aaneengesloten eigendom van 27,5 ha groot. Alleen de wegen (Bouwhuissteeg en de Zandsteeg) en de Vloedgrave hoorden niet bij het eigendom. Het totale grondgebied van landgoed De Vlaminckhorst komt daarmee, aan het begin van de negentiende eeuw, met de elders gelegen heidevelden en hooilanden op 38 ha.

Al in de achttiende eeuw, en mogelijk zelfs nog eerder, werden bij de meeste landgoederen formele landschapstuinen aangelegd. Dit is ook de periode dat bij De Vlaminckhorst de lange, rechte laan vanaf de Bouwhuissteeg (nu Vlaminckhorstweg) tot aan de Weversteeg werd aangelegd. Aan het einde van de laan kwam men dan bij het eigen stuk heideveld aan de Weversteeg. Aan de zuidkant van de boerderij en de spieker kwam een 'hof' te liggen; waarschijnlijk een formele gebruikstuin waar men ook 'plaisier' kon maken. De hogere gronden waren in gebruik als akkers, de middelhoge gronden als eikenhakhout (al dan niet met rabatten) of bos en de lagere gronden in de zuidoosthoek als hooilanden. Met name de eikenhakhoutpercelen en de opgaande bomen moesten voor een bron van inkomsten zorgen voor het landgoed. In oude krantenberichten uit de negentiende eeuw worden veelvuldig percelen eikenhakhout en bomen voor de verkoop aangeboden. Reeds in 1845 worden de eerste grove dennen aangeboden 'om te verpoten'. Maar ook zware eikenbomen, kastanjes en populieren, iepen, essen en beuken worden aangeboden. Vanaf 1871 worden ook opgaande grove geveild. Op de oostgrens van het eigendom van De Vlaminckhorst stonden populieren. Logischerwijs kon je vanuit de boerderij of het spieker daarmee de grens van het eigendom zien.

In de tweede helft van de negentiende eeuw werd de landschapstuin nogmaals aangepakt. In plaats van een formeel karakter kreeg de tuin nu een meer natuurlijker Engelse landschapstijl. Welke landschapsarchitect het ontwerp heeft gemaakt is helaas niet achterhaald. De rechte laan bleef in deze periode behouden, maar op plekken werd het landschap spannender gemaakt. Ten zuiden van de boerderij en spieker werd een slingervijver aangelegd met daaromheen waarschijnlijk exotische bomen en rododendrons. Meestal kun je het huis ook zien spiegelen in de slingervijver, maar dat was nu niet direct te zien. Vanaf de slingervijver liep een kronkelend paadje door de eikenhakhoutpercelen. Op één van de percelen werd een slingerbos aangelegd. Doordat dit eigenlijk meer bij de formele stijl hoort, kan het ook zijn dat deze al uit een eerdere periode stamt. Restanten van het slingerbos zijn nog op de hoogtekkaart terug te zien. De verwachting is tevens dat de Vloedgrave in het ontwerp werd opgenomen. Niet alleen als slingerend waterelementen, maar ook als uitzicht op de hooilanden en aankleding met bijvoorbeeld bijzondere bruggetjes.

Ontwikkeling vanaf de Nieuwe Tijd Vanaf de Tweede Wereldoorlog lijkt de Engelse landschapstijl in verval te raken. De slingervijver voor het huis komt in het bos te liggen, de padenstructuur is niet meer intact en het sterrenbos is verdwenen. Vanaf 1970 worden er meer afwateringen in de hooilanden van De Vlaminckhorst gegraven en wordt het meeste water ten zuiden van De Vlaminckhorst afgevoerd. Na de ruilverkaveling/landinrichting van de RaarhoekVeldhoek is het eeuwenoude gedeelte van Vloedgrave overbodig verklaard en wordt de watergang in de hooilanden gedempt. Alleen op De Vlaminckhorst en ten westen daarvan is nog een oud gedeelte te herkennen. Met het aanleg van de N35 werd de oostelijke hoek van het oorspronkelijke landgoed ruimtelijk gescheiden van het hoofdedeelte. Ook de heidevelden van De Vlaminckhorst liggen aan de 'andere' kant. Tegenwoordig zijn deze bebost of als akker in gebruik.